

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ HƏRBİ DİPLOMATİYA

DURSUN MUSTAFAYEVA

Bakı Slavyan Universiteti,
magistrant

E-mail: dursun.mustafayevaa@gmail.com

1. Giriş

Beynəlxalq münaqişələrin və terror fəaliyyətlərinin artması, dünya birliyinin qarşılıqlı anlaşmazlığı, beynəlxalq problem və təhdidlərə qarşı birgə, tam konstruktiv fəaliyyətin olmaması beynəlxalq təhükəsizliyin təminatı sahəsində anarxiya yaradır. Beynəlxalq diqqətin dövlətlərin diplomatik fəaliyyətinə yönəlməsini tələb edir. Siyasi sabitlik, demokratik dəyərlər və beynəlxalq standartlara hörmətlə yanaşı, dövlətin müdafiə və hərbi qüdrəti onun beynəlxalq münasibətlər sistemində yerini müəyyən edən əsas amillərdəndir. Bu amilləri qarşılaya bilməyən dövlətlər beynəlxalq aləmdə autsayder sayılır. Dövlətlər arasında yarana biləcək gərginliyi və münasibətləri balansda saxlamaq üçün diplomatiyanın müxtəlif formalarından istifadə edilir. Bunlardan ən vacibi hərbi diplomatiyadır. Hərbi diplomatiya ictimai diplomatiya, dövlətin milli maraqları və xarici siyasətinin hərbi komponentlərini özündə birləşdirir. Geniş yer tutmamasına baxmayaraq, hərbi diplomatiya beynəlxalq münasibətlərin vacib bir hissəsidir. Çünki o ünsiyyəti yaxşılaşdırır, gərginliyi azaldır və müharibələrin qarşısını ala bilər. Bu, sülh və təhlükəsizliyin qorunması üçün vacib olan qarşılıqlı etimad və anlaşmanın qurulmasında dövlətlərə kömək etmək baxımından labüddür. Bu, həmçinin dövlətlərə hərbi planları əlaqələndirməyə, təhlükəsizlik məsələlərini həll etməyə və ortaq məqsədlərə nail olmaq üçün əməkdaşlıq etməyə imkan verir. Bundan əlavə, hərbi diplomatiya sülhməramlı və humanitar yardım əməliyyatları, eləcə də dövlətlər üçün böhrana effektiv reaksiya üçün potensial təklif edir. “Nəticədə, hərbi diplomatiya dövlətlərə qloballaşan dünyada maraqların həyata keçirilməsinə kömək edən mühüm vasitədir” [3, s.43].

Hərbi diplomatiya təxminən XVII əsrdən etibarən ölkələrin öz hərbi personalını məlumat toplamaq, müşahidələr aparmaq və müttəfiq ölkələrlə əlaqə saxlamaq üçün xaricə göndərməsi nəticəsində meydana çıxmağa başlamışdır. Bu vaxt ərzində çox da dəyişməyərək XX əsrə qədər davam etmişdir. 1961-ci ildə Vyana Konvensiyası zamanı hərbi attaşelər digər diplomatlarla eyni hüquq və səlahiyyətlərə malik idilər və təxminən 30 il sonra, “Dəmir

Pərdə”nin süqutundan sonra hərbi attaşelərin/personalın vəzifələri məlumat toplamaqdan və müşahidə etməkdən daha çox diplomatik missiyaları yerinə yetirməyə doğru dəyişmişdir.

Hərbi diplomatiya müxtəlif nəzəriyyəçilər tərəfindən “yumşaq güc” kateqoriyasına aid edilir. Hərbi diplomatiya kontekstində böhranın idarə edilməsi məsələsi, ümumiyyətlə, üç mərhələdə nəzərdən keçirilir. Bu addımlar müvafiq olaraq “Sülh mühtinin yaradılması”, “Sülhün qurulması” və “Sülhün Qorunması”dır. Bir dövlətin ərazi bütövlüyünü, müstəqilliyini və suverenliyini müdafiə etmək onun qoşunlarının başlıca vəzifəsidir. Bununla belə, müxtəlif tədqiqatlar göstərir ki, müasir döyüşlərə son qoymaq üçün təkə hərbi qüdrət yetərli deyil. Bu mənada xarici siyasətin əsas prioritetlərindən biri “yumşaq güc” komponentlərinin “sərt güc” proseslərinə daxil edilməsidir. Yəni, dövlətin qüdrəti düşmənlərinin üzərinə bomba atmaq qabiliyyəti ilə deyil, güc tətbiq etmədən hədəflərinə çatmaq qabiliyyəti ilə müəyyən edilir. “Yumşaq güc” çərçivəsində hərbi diplomatiya ilə ümumi ictimai diplomatiya fəaliyyətlərinin istifadəsində birlik olduğu görünür. Qeyd edildiyi kimi, hərbi güc təhdidi və ya iqtisadi sanksiyalar kimi “sərt güc” üsulları kəşfiyyat idarəsi, diplomatiya şəbəkəsi və müdafiə kimi “yumşaq güc” üsulları ilə birlikdə tətbiq oluna bildikdə “ağıllı güc” anlayışı ortaya çıxır. Bunu isə ABŞ xarici siyasətində açıqca müşahidə etmək olur. “Gücün üç fərqli şəkildə istifadə oluna biləcəyini nəzərə alsaq, “yumşaq güc”dən istifadədə hərbi diplomatiya ilə ümumi ictimai diplomatiyası arasındakı yeganə fərq istifadə olunan üsuldur” [5, s. 67]. Nəticədə, ictimai diplomatiya dolaylı metoddan istifadə etdiyi halda, hərbi diplomatiya birbaşa metoddan istifadə edir. Müasir elmi ədəbiyyatın öyrənilməsi prosesində hərbi diplomatiya, onun prinsipləri, istiqamətləri və vasitələri haqqında konkret və aydın anlayışa rast gəlinməmişdir. “Hərbi diplomatiya” sözünün tərifini vermək çətinidir. Buraya “Müdafiə diplomatiyası”, “Təhlükəsizlik diplomatiyası”, “Hücum diplomatiyası” və s. aid etmək olar. Onların müəyyən üst-üstə düşən anlayışları və məqsədləri olsa da, “Hərbi diplomatiya” hədəfin formalaşdırılması və həyata keçirilməsi

baxımından onlardan fərqlənir. "Müdafiə diplomatiyası" və ya "Hərbi diplomatiya"nın istifadəsi adətən müəlliflərin seçimi ilə müəyyən edilir. Məsələn, K.A. Mutanna "Hərbi diplomatiya"ya, Tarak Barkavi isə "Müdafiə diplomatiya"sına üstünlük verir. Ancaq son illərdə bu mövzuda mübahisələr müşahidə edilir. Anton du Plessis tərəfindən irəli sürülmüşdür ki, "Hərbi diplomatiya" tam olaraq hərbi attaşelər kimi hərbi diplomatların fəaliyyətlərinə aiddir, "Müdafiə diplomatiyası" isə ölkənin bütün müdafiə qurumunu əhatə edir. Məhz bu arqument xəttinə əsasən "Müdafiə diplomatiyası" termininə üstünlük verir [9].

Hərbi diplomatiya həyata keçirilərkən onu diqqətlə qiymətləndirmək lazımdır. Diplomatiya və hərbi gücdən balanslı şəkildə istifadə etmək vacibdir. "Hərbi diplomatiya" anlayışı kifayət qədər geniş olub hərbi nümayəndələrin diplomatik danışıqlarından tutmuş, dövlətin Silahlı Qüvvələrinin hazırlığına və hərbi hissələrin beynəlxalq hərbi təlimlərdə iştirakına qədər dövlətin ixtisaslaşmış təşkilatlarının müxtəlif fəaliyyətlərini əhatə edə bilər. Hazırkı elmi ədəbiyyatda hərbi diplomatiyanın bir neçə dar və ya daha geniş şərhləri mövcuddur. Həm nəzəriyyə, həm də diplomatik praktikanın məqsədləri üçün hərbi diplomatiyanı daha dar mənada başa düşmək və onu əsasən Müdafiə Nazirliyinin və digər digər güc strukturlarının nümayəndələri tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyətlər məcmusu kimi xarakterizə etmək daha məqsədəuyğun görünür. O cümlədən təhlükəsizlik və müdafiə siyasəti sahəsində dövlətin xarici siyasət maraqlarını həyata keçirməyə yönəlmiş danışıqlardan və diplomatik vasitələrdən istifadəyə əsaslanan ixtisaslaşmış dövlət qurumları tərəfindən də həyata keçirilə bilər.

2. Hərbi diplomatiya ilə bağlı fikirlər

Tarixin bir çox böyük mütəfəkkirləri qeyri-hərbi məsələlərə, hərbi fəaliyyətin qaçılmaz təsirini dərk etmək zərurətinə toxunmuşlar. Hərbi fəaliyyətlə diplomatiya, iqtisadiyyat, informasiya, kəşfiyyat və milli idarəetmə strukturlarının digər elementləri arasında əlaqə əsrlər boyu mövcud olmuşdur. Sun Tzu, Böyük Fridrix, Karl fon Klauzevits və Alfred Tayer Mahan kimi hərbi mütəfəkkirlər və peşəkar mütəxəssislər bu amillərin qarşılıqlı əlaqəsini və optimal effektivliyə nail olmaq üçün onları əlaqələndirmək və inteqrasiya etmək zərurətini başa düşürdülər. Konkret olaraq, hərbi diplomatiya arasındakı münasibət müxtəlif formalarda olur və geniş mənalar spektrini əhatə edir. Bu nəzəriyyəçilər və mütəxəssislər hərbin xarici siyasətin həyata keçirilməsində

vasitə kimi istifadə etməklə xarici əlaqələrin inkişaf etdirilməsinin effektivliyinə inamlarını qeyd edirlər. Çinli hərbi nəzəriyyəçi Sun Tzu hərbi, diplomatiya və milli gücün digər elementləri arasında qırılmaz əlaqənin bəlkə də ən erkən müdafiəçisidir. Sun Tzu Hücüm Strategiyasına dair yazılarında dolayı yolla həm informasiyanın, həm də diplomatiyanın rolundan bəhs edir. "Çünki yüz döyüşdə yüz qələbə qazanmaq ustalığ zirvəsi deyil. Döyüşmədən düşməni ram etmək məharətin zirvəsidir" [6, s. 67].

Karl fon Klauzevitsin "Müharibə haqqında" kitabı xarici siyasətdə diplomatiya və hərbi fəaliyyət alətlərini birləşdirən hərbi fəlsəfəyə dair ən əhəmiyyətli əsərlərdən biri olaraq qəbul edilir [4, s.79]. E. Willardın araşdırmalarından məlum olur ki, Böyük Fridrix Prussiya hökmdarı kimi rəsmi diplomatiya ilə məşğul olmaqla yanaşı, həm də "Böyük Fridrixin generalları üçün təlimatı"nda ictimai və hərbi diplomatiyanın əhəmiyyəti haqqında geniş yazmışdır. Böyük Frederik və Karl fon Klauzevitsə görə, hərbi xarici siyasət məqsədlərinə çatmaqda həlledici rol oynayır və münaqişədən daha çoxunu əhatə edir [10].

ABŞ Hərbi Dəniz Qüvvələrinin kapitanı Alfred Tayer Mahan, Frederik və Klauzevitsin nəzəri və praktiki baxışlarını dənizə tətbiq etməklə "dəniz gücü" anlayışını əsaslandırdı. Bu mənəbəyə görə, Mahan bu ideyanı dəniz hərbi diplomatiyası vasitəsilə diplomatik, informasiya, hərbi və iqtisadi məqsədlərə çatmaq üçün bir üsul kimi irəli sürür. Kapitan Mahanın "Dəniz gücünün tarixə təsiri" kitabı həm dəniz təsirlərinin tarixi tədqiqi, həm də ABŞ-nin bütün dünyada təsirinin artması üçün nəzəri plandır [11].

Korkdakı İrlandiya Milli Universitetinin əməkdaşı Endryu Kotteyi və Böyük Britaniyanın Esseks Universitetinin prorektoru Entoni Forster kimi xarici ekspertlər hərbi diplomatiyaya dövlətin xarici siyasətində qarşıya qoyulan məqsədə nail olmaq üçün zəruri vasitə kimi baxırlar [2]. Hindistanlı polkovnik K.Mutanna hərbi diplomatiyanı silahlı qüvvələrdən xarici siyasət aləti olaraq istifadə etmək kimi müəyyən edir [7]. Bratislava İqtisadiyyat Universitetinin beynəlxalq münasibətlər fakültəsinin fəlsəfə doktoru P.Rusinyak hərbi diplomatiyanı dövlətin siyasi təhlükəsizliyi baxımından vacib alət kimi qeyd etmişdir [10].

3. Hərbi diplomatiyanın mexanizmləri

Hərbi diplomatiya ikitərəfli və çoxtərəfli formalarda özünü büruzə verir. O, iki əsas mexanizm vasitəsilə bu münasibətləri gücləndirmək üçün yolların tapılmasına əsaslanır. İki dövlət arasında ikitərəfli

diplomatiyadan istifadə edildiyi halda, çoxtərəfli diplomatiya ikidən çox dövlətlər, o cümlədən beynəlxalq təşkilatlar arasında əlaqələri əhatə edir. İkitərəfli və çoxtərəfli hərbi diplomatiya “yumşaq güc” parametri olaraq hərbi sahələrdə əməkdaşlığı təşviq edir və dövlətin təhlükəsizliyinin müəyyən dərəcədə təminatında rol oynayır. Dövlətin maraqlarının təşviq edilməsinin səmərəli mexanizmi olan hərbi-diplomatik fəaliyyətin ikitərəfli formatı Müdafiə Nazirliyi, Xarici İşlər Nazirliyi, onun səfirlikləri və konsulluqları, digər hüquqi və institusional qurumlar vasitəsilə həyata keçirilir. Bura müdafiə nazirinin, parlamentarilərin, qərargah rəislərinin xarici dövlətlərin nümayəndələri ilə görüşləri, səfərləri və s. daxildir. İki dövlət ümumi təhlükəsizlik strategiyaları və siyasətləri haqqında məlumat mübadiləsi edərək, təhlükəsizlik məsələləri ilə bağlı bir-birini məlumatlandırır, həmçinin fəlakətlərin və ya humanitar böhranların qarşısının alınması, nəticələrinin aradan qaldırılması məqsədilə bir-birini dəstəkləyə bilər. Humanitar yardım və böhranların idarə edilməsi sahəsində əməkdaşlıq iki dövlət arasında əlaqələri gücləndirir. Müdafiə sənayesi sahəsində silah sistemlərinin təchizatı, birgə layihələr və ya texnologiya transferi kimi məsələlər hər iki dövlətin müdafiə qabiliyyətini artırmaq məqsədi daşıyır. İki dövlətin hərbi personalı arasında təlim və mübadilə proqramları ikitərəfli hərbi əlaqələrin mühüm tərkib hissəsidir. Bu cür proqramlar hərbi personal arasında ünsiyyəti artırır və birgə əməliyyat potensialını gücləndirir.

İkitərəfli hərbi diplomatiyanın bu gün yerinə yetirdiyi və ya yerinə yetirə biləcəyi əsas funksiyalar sırasına aşağıdakıları daxil edə bilərik:

1. Qəbul edən dövlətdə silahlı qüvvələr və təhlükəsizlik vəziyyəti haqqında məlumatların toplanması və təhlili;
2. Göndərən və qəbul edən dövlətin silahlı qüvvələri arasında əməkdaşlığın, ünsiyyətin və qarşılıqlı əlaqələrin təşviqi;
3. Səlahiyyətli nümayəndələrin işgüzar səfərlərinin təşkili;
4. Göndərən dövlətin hərbi hissələrinin qəbul edən dövlətdə dinc şəraitdə qalması;
5. Göndərən və qəbul edən dövlət arasında silah və hərbi texnika ilə bağlı sazişlərin imzalanması;
6. Göndərən dövlətin və onun silahlı qüvvələrinin qəbul edən dövlətdə rəsmi mərasimlərdə və digər tədbirlərdə təmsil olunması [8];

Qəbul edən dövlətin təhlükəsizlik vəziyyəti və silahlı qüvvələri haqqında məlumatların toplanması və təhlil edilməsini göstərilənlər arasında nisbətən mü-

hüm funksiya kimi qeyd edə bilərik. Məhz 1-ci bəndə diqqət yetirsək, görürük ki, həmin funksiya bilavasitə hərbi attaşenin fəaliyyətinin əsas hissəsini təşkil edir. Hərbi diplomatiya hərbi attaşenin rolu ilə bilavasitə bağlıdır. Vəzifəsi təyin edildiyi ölkədə müdafiə xarakterli hadisələri müşahidə etmək və qiymətləndirmək, habelə xarici hərbi elita ilə əlaqə saxlamaq olan hərbi attaşe, tam diplomatik statusa sahib olan hərbi diplomatdır [1].

Çoxtərəfli hərbi diplomatiya bütün iştirakçı tərəflərin xarici siyasətinin hərbi komponentləri üzrə qərarların qəbul edilməsində beynəlxalq münasibətlər sisteminə ikidən çox aktorun cəlb edilməsi təcrübəsi kimi müəyyən edilir. Hərbi məsələlər üzrə beynəlxalq forumlar, konfranslar, simpoziumlar, seminarlar, görüşlər, kollektiv beynəlxalq təlimlər, beynəlxalq sülhməramlı fəaliyyət, beynəlxalq hərbi idman tədbirləri və s. buraya daxildir. Çoxtərəfli hərbi diplomatiya regional, subregional sahələrdə əməkdaşlıq imkanlarını artırmaq məqsədi daşıyır və beynəlxalq səviyələrdə münaqişələrin idarə edilməsində mərkəzi rol oynayan müxtəlif institusional tərəfdaşlıqlar vasitəsilə münaqişənin qarşısının alınması həyata keçirilir. Hərbi diplomatiyanın çoxtərəfli forması beynəlxalq münasibətlər sisteminə yaxşıya doğru yön verən beynəlxalq müqavilələr üzrə danışıqları nəzərdə tutur. Hərbi diplomatiya böhran vəziyyətlərinə müdaxilə etmək və münaqişələrin qarşısını almaq məqsədi daşıyır. Bir çox dövlət böhranı həll etmək və ya dairəsinin genişlənməsinin qarşısını almaq üçün müxtəlif təşkilatlar, sammitlər, zirvə görüşləri çərçivəsində bir araya gəlir. Bir dövlət digər dövlətlərlə çoxtərəfli çərçivədə əməkdaşlıq edərək beynəlxalq böhranlara müdaxilə edə bilər. Bu, təbii fəlakətlərə, humanitar böhranlara və ya terror hücumlarına qarşı ola bilər. Çoxtərəfli hərbi diplomatiya, ümumiyyətlə, ümumi təhlükəsizlik məqsədlərinə nail olmaq məqsədi daşıyır. İki və ya daha çox dövlət ümumi təhlükəsizlik təhdidləri ilə mübarizə aparmaq, sülhü qorumaq və ya regional sabitliyi təmin etmək üçün mütəmadi olaraq görüşlər keçirilir.

Həmçinin hərbi diplomatiya beynəlxalq alyanslar (NATO kimi) və ya təşkilatlar (BMT-nin sülhməramlı qüvvələri kimi) çərçivəsində də həyata keçirilir. Bu cür strukturlar dövlətlərə əməkdaşlığa əsaslanan ümumi müdafiə strategiyaları hazırlamaq, regional və beynəlxalq təhlükəsizliyi artırmaq imkanı verir. Əlavə olaraq, dövlətlər arasında hərbi təlim proqramları və əməkdaşlıq müqavilələrinin imzalanması, ordular arasında qarşılıqlı əlaqəni artırma və birgə əməliyyat potensialını yaxşılaşdıran əsas amillərdən biridir.

4. Nəticə

Hərbi diplomatiya mexanizmləri “yumşaq güc” parametri kimi dövlətin müsbət imicini yaratmağa, müəyyən hərbi sahələrdə əməkdaşlığı təşviq etməyə və dövlətin müvafiq səviyyədə təhlükəsizliyini təmin etməyə kömək edir. Çünki hərbi diplomatiyanın ikitərəfli və çəxtərəfli mexanizminin əsas vəzifəsi dövlətin beynəlxalq münasibətlər sistemində irəliləməsi, həmçinin beynəlxalq və regional təhlükəsizliyin təmin edilməsində rolunun artırılmasıdır. Tarixən müdafiə diplomatiyasının əsas oxu hesab edilən düşmənə və ya maraq toqquşması olan digər aktora qarşı hərbi əməkdaşlıq formasında reallaşan realpolitika vurğusu “köhnə müdafiə diplomatiyası” kimi qəbul edilir. Bu baxımdan, “köhnə müdafiə diplomatiyası” ilə 1990-cı illərdən etibarən potensial düşmənlərlə işləmək, onlarla əməkdaşlıq etmək, demokratiyaya dəstək vermək, yaxşı idarəçiliyi və insan haqlarını təşviq etmək, onların öz təhlükəsizlik problemləri ilə mübarizə aparmaq üçün zəmin yaratmaq məqsədi daşıyan “yeni müdafiə diplomatiyası” anlayışı bir-birindən ayrı qiymətləndirilməlidir. Diplomatiya dolayı üsuldən istifadə etdiyi halda, müdafiə diplomatiyası birbaşa metoddan istifadə edir. Hərbi diplomatiya diplomatik məqsədlərə nail olmaq üçün hərbi qüvvələrin istifadəsini nəzərdə tutan beynəlxalq münasibətlərin əsas komponentidir. Qeyd etmək lazımdır ki, beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsində hərbi diplomatiya siyasi və ya iqtisadi diplomatiyanın digər növləri ilə müqayisədə kiçik yer tutur.

Hərbi diplomatiya anlayışı ilə bağlı bəzi əsas məqamlar mövcuddur.

1. Təhlükəsizlik siyasəti: Hərbi diplomatiya çox vaxt dövlətin təhlükəsizlik siyasətinin bir hissəsi kimi nəzərdən keçirilir. Hərbi güc milli müdafiə, təhlükəsizlik və maraqlar üçün istifadə edilə bilər.

2. Sülhə tətbiq: Hərbi diplomatiya yalnız münaqişə vəziyyətlərində deyil, həm də sülh dövründə də istifadə edilə bilər. Hərbi əməkdaşlıq, birgə təlimlər və ya hərbi yardım proqramları kimi fəaliyyətlər vasitəsilə dövlətlər arasında əlaqələri gücləndirə bilər. Müdafiənin təmin edilməsi təkcə hərbi gücə əsaslanmır. Enerji, nəqliyyat, informasiya texnologiyaları, qida, səhiyyə; Bu elementlər müdafiə məsələsində mühüm yer tutur.

3. Mürəkkəb diplomatik strategiya: Hərbi diplomatiya çox vaxt mürəkkəb diplomatik strategiya tələb edir. Hər hansı bir dövlətin hərbi gücündən istifadə etmək qərarı diqqətlə nəzərdən keçirilməli və milli maraqlar, təhlükəsizlik məqsədləri və diplomatik münasibətlər nəzərə alınmalıdır.

4. Beynəlxalq əməkdaşlıq: Hərbi diplomatiya beynəlxalq əməkdaşlıq və ittifaqlar çərçivəsində də istifadə oluna bilər. Dövlətlər arasında hərbi əməkdaşlıq ümumi təhlükəsizlik məqsədlərinə nail olmaq üçün mühüm elementdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Sadiyev, S. *Dövlətlərarası münasibətlərdə hərbi diplomatiyanın rolu* // *Azərbaycan Ordusu*; 18 may 2022-ci il, – s. 6.

2. Cottey A. *Reshaping Defence Diplomacy New Roles for Military Cooperation and Assistance* / A. Forster – Routledge; 2005- p. 84

3. Cimbala S.J. *Conflict Termination and Military Strategy: "Coercion, Persuasion, and War"* // Taylor & Francis; 2019 – p. 208

4. Clausewitz C. V. *On War*// Princeton University Press; 1984 – p. 732

5. Drab L. *Defence Diplomacy – An important tool for the implementation of foreign policy and security of state* // *Security and Defence Quarterly*; 2018; No. 20(3) -p. 71

6. Griffith, S. B. “Sun Tzu, *The Art of War*” //New York:Oxford University Press; 1963 – p. 77

7. Muthanna, K.A. “*Military Diplomacy.*” *Journal of Defence Studies* 5.1; 2011 - 15.

8. Pajtinka, E. *Military diplomacy and its present functions* // *Security Dimensions. International & National Studies*; 2016 - No. 20. – p. 194.

9. Winger G. *The Velvet Gauntlet: A Theory of Defense Diplomacy* // *IWM Junior Visiting Fellows' Conference Proceedings, Vol. XXXIII 2014- p. 14*

10. Willard J. E. *Military Diplomacy: An Essential Tool of Foreign Policy at the Theater Strategic Level* // *School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, – Kansas*; 2006 – p. 65

11. “Mahan’s *The Influence of Sea Power upon History: Securing International Markets in the 1890s*” // <https://history.state.gov/milestones/1866-1898/mahan>

XÜLASƏ

Hərbi fəaliyyət ilə diplomatiya, iqtisadiyyat, informasiya, kəşfiyyat və s. arasında əlaqələrin kökü çox qədimlərə dayanır. Bir çox nəzəriyyəçi və ekspertlər xarici siyasətin həyata keçirilməsi vasitəsi kimi əlaqələrin möhkəmləndirilməsində ordudan istifadənin səmərəliliyi barədə fikirlərini bildirirlər. Beynəlxalq münasibətlərin aktorları arasında hərbi əməkdaşlıq ümumi təhlükəsizlik məqsədlərinə nail olmaq üçün vacib ünsürdür. Hərbi diplomatiya bir neçə for-

mada olur; ikitərəfli və çoxtərəfli. Bu mexanizmlərdən istifadə edərək qarşılıqlı əlaqələri dərinləşdirmək üçün müvafiq strategiyaların hazırlanması məqsədi daşıyır. İkitərəfli hərbi diplomatiyanın əsas funksiyalarına silahlı qüvvələrin fəaliyyəti və təhlükəsizlik vəziyyəti haqqında məlumatların toplanması, silahlı qüvvələr arasında əməkdaşlığın, ünsiyyətin və qarşılıqlı əlaqələrin təşviqi, işgüzar səfərlərin təşkili, silah və texnika ilə bağlı işgüzar müqavilələrin dəstəklənməsi daxildir. Çoxtərəfli hərbi diplomatiya dedikdə isə bütün iştirakçı tərəflərin xarici siyasətinin hərbi komponentləri üzrə qərarların qəbul edilməsi prosesinə ikidən çox aktorun cəlb edilməsi təcrübəsi kimi müəyyən edilir. Çoxtərəfli diplomatiya regional və subregional şəraitdə əməkdaşlıq şanslarını genişləndirməyi nəzərdə tutur. Beynəlxalq səviyyədə mühüm rol oynayan müxtəlif institusional əməkdaşlıqlar vasitəsilə münaqişələrin qarşısının alınması, eləcə də münaqişələrin idarə edilməsinə xidmət edir.

Açar sözlər: *hərbi diplomatiya, beynəlxalq münasibətlər sistemi, güc siyasəti, mexanizmlər, əməkdaşlıq.*

DURSUN MUSTAFAYEVA

Master student of Baku Slavic University
dursun.mustafayeva@gmail.com

SUMMARY

The relationship between military activity and areas such as diplomacy, economics, information, intelligence, etc., has its roots in the very old. Many theorists and experts express their views on the effectiveness of the military as a means of applying foreign policy in strengthening relations. military cooperation between actors of international relations is an important element for achieving common security goals. Military diplomacy takes several forms; bilateral and multilateral. It aims to develop appropriate strategies for deepening mutual relations using these mechanisms. The main functions of bilateral military diplomacy include gathering information on the activities of the armed forces and the security situation, promoting cooperation, communication and mutual relations between the armed forces, organizing business visits, and supporting business agreements related to arms and equipment. Multilateral military diplomacy is defined as the practice of involving more than two actors in the process of making decisions on the military components of the foreign policy of all participating parties. Multilateral diplomacy involves expanding the chances of cooperation in regional and subregional settings. It serves conflict prevention as

well as conflict management through various institutional cooperations that play an important role at the international level.

Keywords: *military diplomacy, system of international relations, power politics, mechanisms, cooperation*

ДУРСУН МУСТАФАЕВА

Магистрант Бакинского Славянского
Университета
dursun.mustafayeva@gmail.com

РЕЗЮМЕ

Связь между военной деятельностью и такими областями, как дипломатия, экономика, информация, разведка и т.д., уходит корнями в очень старые времена. Многие теоретики и эксперты выражают свои взгляды на эффективность военных как средства применения внешней политики в укреплении отношений. Военное сотрудничество между субъектами международных отношений является важным элементом достижения общих целей безопасности. Военная дипломатия принимает различные формы: двустороннюю и многостороннюю. Она направлена на разработку соответствующих стратегий углубления взаимоотношений с использованием этих механизмов. Основные функции двусторонней военной дипломатии включают сбор информации о деятельности вооруженных сил и положении в области безопасности, содействие сотрудничеству, общению и взаимоотношениям между вооруженными силами, организацию деловых визитов, и поддержку деловых соглашений, касающихся оружия и оборудования. Многосторонняя военная дипломатия определяется как практика вовлечения более двух субъектов в процесс принятия решений по военным компонентам внешней политики всех участвующих сторон. Многосторонняя дипломатия предполагает расширение возможностей сотрудничества на региональном и субрегиональном уровнях. Она служит целям предотвращения конфликтов, а также урегулирования конфликтов посредством различных форм институционального сотрудничества, которые играют важную роль на международном уровне.

Ключевые слова: *военная дипломатия, система международных отношений, силовая политика, механизмы, сотрудничество.*